
Izvorni znanstveni rad

Sandra Bradarić-Jončić, Renata Möhr Nemčić
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb
Hrvatska

**ODSTUPANJA U SPREZANJU PREZENTA GLAGOLA U
SLUŠNOOŠTEĆENIH SREDNJOŠKOLACA¹**

SAŽETAK

U radu su prikazani rezultati analize odstupanja gluhih i nagluhih ispitanika u tvorbi prezenta glagola s obzirom na vrstu i učestalost odstupanja te na glagolske razrede. Ispitivanje je provedeno na uzorku od 41 ispitanika (gluhi, nagluhi ispitanici i ispitanici s umjetnom pužnicom), polaznika 1–4. razreda redovne i posebne srednje škole, zadacima nadopunjavanja jednostavnih rečenica glagolima iz osam glagolskih razreda u svim licima prezenta. Učestalost pojavljivanja odstupanja iznosila je 40%. Najčešća odstupanja u tvorbi prezenta bila su dodavanje prezentskog nastavka infinitivnoj osnovi, zamjena glagolskih lica, upotreba glagolskog pridjeva radnog, upotreba drugog glagolskog vida te dodavanje pogrešnoga nastavka prezentskoj osnovi. Ova odstupanja različito su zastupljena u glagolskim razredima. Upotreba infinitivne umjesto prezentske osnove najčešća je kod glagolskih razreda kojima su ispitanici slabije ovladali, dok su zamjena glagolskih lica i upotreba glagolskog pridjeva radnog najčešći u tvorbi prezenta glagolskih razreda kojima su ispitanici najbolje ovladali (-Ati/-Am, -Iti/-Im i donekle -Jeti/-Im). Osim kvantitativnih razlika s obzirom na slušni status i vrstu škole, uočene su i neke kvalitativne razlike. Ispitanici s boljim rezultatima na testu generirali su manji broj kategorija odstupanja i manji broj kombiniranih pogrešaka. Neke vrste odstupanja pojavljivale su se samo kod učenika iz posebne škole, a neke su se pojavljivale sa znatno većom učestalošću u gluhih i nagluhih učenika iz redovne škole. U nekim glagolskim razredima samo su učenici iz posebne škole pokazali odstupanja. Potrebno je sustavnije poučavanje djece i mladeži s teškim oštećenjima sluha hrvatskome jeziku, uz pomoć koju određenom broju njih može pružiti komunikacija znakovnim jezikom.

Ključne riječi: *hrvatski glagoli, prezent glagola, oštećenja sluha, jezično znanje mladeži oštećena sluha*

¹ Istraživanje je dio znanstveno-istraživačkog projekta *Dvojezična komunikacija gluhih i čujućih* podržanog od strane MZOŠ-a RH.

UVOD

Brojna istraživanja u svijetu pokazuju značajna zaostajanja gluhe djece i odraslih u svim jezičnim znanjima. Koliko je to zaostajanje, ilustrira često citiran nalaz dobiven u različitim istraživanjima, koji govori da su gluhi srednjoškcolci na kraju srednjoškcolskog obrazovanja po razumijevanju pročitanog (mjerenom *Stanford Achievement Testom*) na razini čujućeg desetogodišnjaka, odnosno da za oko osam godina zaostaju za čujućim vršnjacima (Rodda i Grove, 1987; Paul i Quigley, 1994).

U Hrvatskoj je proveden relativno mali broj istraživanja ove problematike (Pribanić, 1991, 1994, 1995, 1998; Jelić, 2001; Radić i sur., 2006, 2008; Möhr i Bradarić-Jončić, 2009; Bradarić-Jončić i sur., 2010).

U jednom opsežnijem istraživanju (Pribanić, 1998) ispitana su rječnička znanja te ovladanost imeničkom i glagolskom fleksijom pedesetčetvero predjezično gluhe djece osnovnoškcolske dobi, polaznika od trećega do osmoga razreda posebne i redovne osnovne škole. Utvrđeno je da su gluha djeca najbolje bila ovladala rječničkim znanjem, zatim glagolskom morfologijom, a najslabije imeničkom morfologijom, naročito množinom imenica, u kojoj nije bilo napretka čak ni s porastom kronološke dobi (učenici u osmom razredu postizali su jednako slabe rezultate kao i oni u trećem), a razlike nije bilo ni u korist gluhe djece koja su polazila redovne škole (što bi se inače očekivalo). Od padeža, ispitanici su najbolje ovladali nominativom i akuzativom jednine. U području glagolske morfologije, najbolje rezultate ispitanici su postigli u zadacima za ispitivanje prezenta, zatim perfekta, a najslabije u zadacima s futurom. Bolje rezultate postigli su polaznici redovnih nego posebnih osnovnih škola za gluha djecu.

Jedno drugo istraživanje ovladanosti imeničkom morfologijom (Radić i sur., 2006), provedeno na uzorku od 48 slušnooštećenih srednjoškcolaca u dobi od 15 godina do 21 godine (25 gluhih, 17 s umjetnom pužnicom i 6 nagluhih) imalo je cilj ispitati usvojenost padežnih oblika imenica u svim trima rodovima jednine uz prijedloge koji idu s genitivom (*ispod, ispred, iza, iznad, kod, kraj, nakon, oko, osim, zbog*), akuzativom (*kroz*), lokativom (*na, prema, u*) i instrumentalom (*pred, s*) u jednostavnim rečenicama (*Lopta je ispod _____ /krevet/*). Slušnooštećeni srednjoškcolci prosječno su točno riješili 46% zadataka.

U istraživanju leksičkog znanja primjenom hrvatske verzije *Peabody Picture Vocabulary Testa* (Radić i sur., 2008) ispitano je 48 slušnooštećenih učenika, polaznika posebnih i redovnih srednjih škola, te 48 čujućih učenika u dobi od 15 godina do 21 godine. Slušnooštećeni ispitanici postigli su značajno slabije rezultate. Njihov prosječan rezultat odgovarao je američkim normama na testu za dob od deset godina, dok su rezultati čujućih ispitanika bili u skladu s njihovom dobi. Time su i u hrvatskome jeziku potvrđeni rezultati dobiveni na engleskom govornom području. Nije utvrđena značajna razlika između gluhih, nagluhih ispitanika te ispitanika s umjetnom pužnicom. Polaznici redovnih škola postigli su bolje rezultate na testu od učenika iz posebne škole.

Istraživanje ovladanosti prezentom glagola (Möhr i Bradarić-Jončić, 2009; Bradarić-Jončić i sur., 2010) pokazalo je da slušnooštećena djeca i mladež, bez obzira na dob, slušni status i vrstu škole koju pohađaju, najbolje ovladavaju razredima *-Ati/-Am* (*imati, znati*), *-Iti/-Im* (*misliti, govoriti*) i *-Jeti/-Im* (*živjeti, vidjeti*), a najslabije razredima *-nUti/-nEm* (*krenuti, skinuti*) i *-vAti/-jEm* (*sudjelovati, očekivati*), te da bolje vladaju licima u jednini nego u množini. Posebne teškoće pričinjavaju im drugo i treće lice množine. Slušnooštećeni osnovnoškolci prosječno su točno riješili 63% zadataka, a srednjoškolci 59% zadataka. Značajne razlike u ovladanosti prezentom glagola pokazale su se između naglušnih ispitanika i ispitanika s umjetnom pužnicom te između polaznika redovne i posebne srednje škole.

PROBLEM I CILJ ISTRAŽIVANJA

Odstupanja od morfološke norme u hrvatskome jeziku kod slušnooštećenih nisu do sada bila predmetom istraživanja. Ta su odstupanja nužna tijekom ovladavanja jezikom (Jelaska, 2007), pojavljuju se kao neizbježna obilježja međujezika na svim jezičnim razinama i u usvajanju svih jezika. Ona nam otkrivaju što je lakše, a što teže u učenju ili usvajanju jezika te koja su to pravila jezika kojima se nije dovoljno dobro ovladalo, koja su nedovoljno dobro prenesena ili pak nedovoljno uvježbana.

Cilj ovog istraživanja bio je analizirati odstupanja u tvorbi prezenta u slušnooštećenih srednjoškolaca s obzirom na njihovu vrstu i učestalost pojavljivanja u različitim glagolskim razredima te s obzirom na slušni status ispitanika (gluhoća, naglušnost, upotreba umjetne pužnice) i vrstu škole koju pohađaju (redovna, posebna).

METODE RADA

Uzorak ispitanika

U istraživanju je sudjelovao (tablica 1) 41 slušnooštećeni učenik, polaznik 1–4. razreda redovne (N = 11), odnosno posebne srednje škole (N = 30). Ukupno 14 ispitanika koristilo je umjetnu pužnicu (četiri u redovnoj i deset u posebnoj školi), međutim kod svih se radilo o kasnoj implantaciji – prosječna dob implantacije u obama poduzorcima bila je 13,5 godina, a prosječna duljina korištenja umjetne pužnice također je bila slična, pet godina. Gluhi ispitanici iz posebnih i redovnih škola imali su prosječan gubitak sluha od oko 100 dB, dok su naglušni ispitanici iz posebne škole imali prosječno nešto blaže oštećenje (61 dB) od ispitanika iz redovne škole (73 dB). Podaci o slušnom statusu ispitanika s umjetnom pužnicom nažalost su nepotpuni, jer su za učenike iz redovne škole navedeni podaci iz razdoblja prije implantacije. Svi ispitanici bili su bez dodatnih teškoća u razvoju.

Tablica 1. Podaci o ispitanicima
Table 1. Subject data

Vrsta škole	F	%	dB	Prosječna dob ugradnje UP-a	Prosječna duljina korištenja UP-a
REDOVNA ŠKOLA	11	27	As = 94		
Nagluhi	3	7	73		
Gluhi	4	10	99		
Umjetna pužnica	4	10	109	13,3	4,7
POSEBNA ŠKOLA	30	73	As = 74		
Nagluhi	9	22	61		
Gluhi	11	27	100		
Umjetna pužnica	10	24	60	13,7	5
Ukupno	41	100			

Legenda

As – aritmetička sredina / mean

UP – umjetna pužnica / cochlear implant

Mjerni instrument

Analizirani su odgovori slušnooštećenih ispitanika na testu koji je sadržavao 96 rečenica s čestim glagolima hrvatskoga jezika iz osam glagolskih razreda. Svaki glagolski razred bio je predstavljen dvama zadacima u svih šest lica (8 razreda x 2 glagola x 6 lica = 96 zadataka). Jednostavne nedovršene rečenice u kojima je nedostajao glagol zadan u infinitivnom obliku trebalo je nadopuniti odgovarajućim licem prezenta glagola. Uz svaku rečenicu bio je i crtež koji je pojašnjavao značenje rečenice (1).

(1) Dječak (SKAKATI) u more.

Postupak

S ispitanicima se sporazumijevalo, prema potrebi, hrvatskim znakovnim jezikom ili govorom. Ispitanici su upoznati s ciljem ispitivanja te s time što se od njih očekuje, uz napomenu da se ispitivanje neće ocjenjivati. Prije testiranja provjerilo se jesu li svi ispitanici shvatili što se traži od njih. Testiranje je izvršeno skupno i nije bilo vremenski ograničeno.

Varijable

Glagolski razredi:

- glagoli s nastavkom *-Ati/-Am* (*imati, znati*)
- glagoli s nastavkom *-Iti/-Im* (*govoriti, misliti*)
- glagoli s nastavkom *-Jeti/-Im* (*vidjeti, živjeti*)
- glagoli s nastavkom *-Ati/-Im* (*stajati, držati*)
- glagoli s nastavkom *-nUti/-nEm* (*krenuti, skinuti*)
- glagoli s nastavkom *-Ati/-jEm* (*ostajati, smijati*)
- glagoli s nastavkom *-vAti/-jEm* (*očekivati, sudjelovati*)
- glagoli s nastavkom *-kAti, -sAti/-čEm, -šEm* (*skakati, pisati*)

Odstupanja (netočni odgovori) su razvrstana u kategorije:

1. *zamlj* – zamjena glagolskih lica
2. *infosn* – infinitivna osnova + prezentski nastavak
3. *kominf* – (infinitivna osnova + prezentski nastavak) + pogrešno glagolsko lice
4. *infEm* – krnja infinitivna osnova + nastavak *-Em/-Im*
5. *glprid* – glagolski pridjevi radni
6. *komglp* – glagolski pridjev radni + pogrešno glagolsko lice
7. *prezos* – prezentska osnova + pogrešan nastavak
8. *pgbiti* – pomoćni glagol *biti*
9. *kombiti* – pomoćni glagol *biti* + pogrešno lice
10. *infin* – infinitiv
11. *vid* – drugi glagolski vid
12. *vid + gl* – drugi glagolski vid + pogrešno glagolsko lice
13. *imp* – imperativ
14. *aor* – aorist
15. *drgla* – drugi glagol
16. *ost* – ostalo

Vrsta škole i slušni status:

1. RŠ – redovna škola
2. PŠ – posebna škola
3. SVI – cjelokupni uzorak ispitanika
4. NRŠ – nagluhi iz redovne škole
5. NPŠ – nagluhi iz posebne škole
6. NSVI – svi nagluhi
7. GRŠ – gluhi iz redovne škole
8. GPŠ – gluhi iz posebne škole
9. GSVI – svi gluhi
10. PRŠ – ispitanici s umjetnom pužnicom iz redovne škole
11. PPŠ – ispitanici s umjetnom pužnicom iz posebne škole
12. PSVI – svi ispitanici s umjetnom pužnicom

Obrada podataka

Netočni odgovori razvrstani su u kategorije prema vrsti odstupanja, a zatim su izračunate frekvencije i postoci njihova pojavljivanja s obzirom na vrstu škole, slušni status ispitanika i glagolski razred.

REZULTATI I RASPRAVA

Odmah na početku treba naglasiti potrebu za oprezom u donošenju zaključaka na temelju rezultata ovog istraživanja zbog malih uzoraka, naročito ispitanika iz redovne škole, stoga nam oni mogu ukazivati prije na tendencije nego na činjenice.

Iz tablice 2 vidimo da su slušnooštećeni ispitanici ukupno pogrešno riješili 40% od 96 zadataka na testu, od toga polaznici redovnih škola 22%, a polaznici posebne škole 46%. Ova je razlika prema vrsti škole značajna, kako je utvrđeno u prethodnom istraživanju (Möhr i Bradarić-Jončić, 2009). U spomenutom prethodnom istraživanju pokazale su se značajne razlike u broju točno riješenih zadataka na testu između naglušnih ispitanika i ispitanika s umjetnom pužnicom te između polaznika redovne i posebne škole. Analiza poduzoraka u kombinaciji vrste škole i slušnog statusa u tom istraživanju nije bila izvršena.

U tablici 2 prikazani su podaci o ukupnoj učestalosti odstupanja u šest poduzoraka ispitanika. Vidimo jasnu podjelu s obzirom na vrstu škole dobivenu u prethodnom istraživanju. Najveći broj pogrešaka u tvorbi prezenta počinili su dakle ispitanici iz posebne škole (35%–44% pogrešno riješenih zadataka), najviše ispitanici s umjetnom pužnicom (44%), a najmanje naglušni ispitanici iz redovne škole (11%).

Tablica 2. Ukupna učestalost odstupanja u šest poduzoraka ispitanika
Table 2. Total frequency of difficulties in six sub-samples

Poduzorak	Ukupan broj pogrešaka	Maksimalan mogući rezultat uzorka na 96 zadataka	% pogrešnih odgovora
NRŠ (N = 3)	33	288	11
PRŠ (N = 4)	84	384	22
GRŠ (N = 4)	113	384	29
NPŠ (N = 9)	306	864	35
GPŠ (N = 11)	431	1056	41
PPŠ (N = 10)	588	1344	44
RŠ (N = 11)	230	1056	22
PŠ (N = 30)	1325	2880	46
SVI (RŠ + PŠ)	1555	3936	40

Legenda

NRŠ – nagluhi iz redovne škole / hard-of-hearing subjects from regular school

NPŠ – nagluhi iz posebne škole / hard-of-hearing subjects from special school

GRŠ^x – gluhi iz redovne škole / deaf subjects from regular schoolGPŠ^x – gluhi iz posebne škole / deaf subjects from special school

PRŠ – ispitanici s umjetnom pužnicom iz redovne škole / subjects with cochlear implants from regular school

PPŠ – ispitanici s umjetnom pužnicom iz posebne škole / subjects with cochlear implants from special school

U tablici 3 prikazani su podaci o vrstama odstupanja za cjelokupni uzorak ispitanika te za šest poduzoraka s obzirom na vrstu škole i slušni status ispitanika.

Tablica 3. Vrste odstupanja s obzirom na vrstu škole i slušni status ispitanika

Table 3. Distribution of difficulties according to the type of school and subjects' hearing status

	vid + gl	zamli	infosn	kominf	infem	glprid
RŠ f		26	92	3		
RS %		11	40	1		
PŠ f	2	108	529	103	8	115
PŠ %	0	8	40	8	0,01	9
SVI f	2	134	621	106	8	115
SVI %	0	9	40	7	0,01	7
NRŠ f		7	9			
NRŠ		21	27			
NPŠ f		34	150	14		23
NPŠ %		11	49	5		7
NSVI f		41	159	14		23
NSVI		12	47	4		7
GRŠ f		8	43			
GRŠ		7	38			
GPŠ f		29	185	20		59
GPŠ %		7	43	5		14
GSVI f		37	228	20		59
GSVI		7	41	4		11
PRŠ f		11	40	3		
PRŠ %		13	48	3		
PPŠ f	2	45	194	69	8	33
PPŠ %	0,003	8	33	12	1	6
PSVI f	2	56	234	72	8	33
PSVI	0,003	8	35	11	1	5

	komplp	prezos	pebiti	kombiti	infin	vid	imp	aor	dgla	ost	SUM
RŠ f		22			3	57	4		8	15	230
RŠ %		10			1	25	2		3	6	100
PŠ f	34	54	53	9	29	55	26	5	29	166	1325
PŠ %	3	4	4	0,01	2	4	2	0	2	13	100
SVI f	34	76	53	9	32	112	30	5	37	181	1555
SVI %	2	5	3	0,01	2	7	2	0	2	12	100
NRŠ f		1				13	2			1	33
NRŠ		3				39	6			3	100
NPŠ f	7	9	6		5	26	6	1	11	14	306
NPŠ %	2	3	2		2	8	2	0	4	5	100
NSVI f	7	10	6		5	39	8	1	11	15	339
NSVI	2	3	2		1	12	2	0	3	4	100
GRŠ f		10			2	37	2		4	7	113
GRŠ		9			2	33	2		3	6	100
GPŠ f	16	15	6		8	22	8	2	6	55	431
GPŠ %	4	3	1		2	5	2	0,01	1	13	100
GSVI f	16	25	6		10	59	10	2	10	62	544
GSVI	3	5	1		2	11	2	0,004	2	11	100
PRŠ f		11			1	7			4	7	84
PRŠ %		13			1	8			5	8	100
PPŠ f	11	30	41		16	7	12	2	12	97	588
PPŠ %	2	5	7		3	1	2	0,003	2	16	100
PSVI f	11	41	41		17	14	12	2	16	104	672
PSVI	2	6	6	1	3	2	2	0,003	2	15	100

Legenda

f	– frekvencija / frequency
%	– postotak / percent
SUM	– ukupan broj pogrešaka u pojedinom poduzorku ispitanika / total number of errors in each sub-sample of subjects
vid + gl	– drugi glagolski vid + pogrešno glagolsko lice / different verbal aspect + incorrect verbal person
zamli	– zamjena glagolskih lica / substitution of verbal person
infosn	– infintivna osnova + prezentski završetak / infinitive stem + present tense suffix
kominf	– (infinitivna osnova + prezentski završetak) + pogrešno glagolsko lice / (infinitive stem + present tense suffix) + incorrect verbal person
infEm	– krnja infintivna osnova + nastavak <i>-Em/-Im</i> / elliptical infinitive stem + suffix <i>-Em/-Im</i>
glprid	– glagolski pridjevi radni / active participle
komglp	– glagolski pridjev radni + pogrešno glagolsko lice / active participle + incorrect verbal person
prezos	– prezentska osnova + pogrešan nastavak / present stem + incorrect suffix
pgbiti	– pomoćni glagol <i>biti</i> / auxiliary verb <i>to be</i>
kombiti	– pomoćni glagol <i>biti</i> + pogrešno lice / auxiliary verb <i>to be</i> + incorrect verbal person
infin	– infintiv / infinitive
vid	– drugi glagolski vid / different verbal aspect
imp	– imperativ / imperative
aor	– aorist / aorist
dr gla	– drugi glagol / different verb
ost	– ostalo / other
RŠ	– redovna škola / regular school
PŠ	– posebna škola / special school
SVi	– cjelokupni uzorak ispitanika / total sample of subjects
NRŠ	– nagluhi iz redovne škole / hard-of-hearing in regular school
NPŠ	– nagluhi iz posebne škole / hard-of-hearing in special school
NSVI	– svi nagluhi / all hard-of-hearing subjects
GRŠ	– gluhi iz redovne škole / deaf subjects in regular school
GPŠ	– gluhi iz posebne škole / deaf subjects in special school
GSVI	– svi gluhi / all deaf subjects
PRŠ	– ispitanici s umjetnom pužnicom iz redovne škole / cochlear implant subjects in regular school
PPŠ	– ispitanici s umjetnom pužnicom iz posebne škole / cochlear implant subjects in special school
PSVI	– svi ispitanici s umjetnom pužnicom / all cochlear implant subjects

Kao što možemo vidjeti, najčešće vrste odstupanja u cjelokupnom uzorku su sljedeće:

1. upotreba infinitivne osnove uz prezentski nastavak – 40% (u kombinaciji s pogrešnim glagolskim licem, ukupno 47% svih odstupanja);
2. zamjena glagolskih lica – 9%;
3. upotreba glagolskog pridjeva radnog – 7% (u kombinaciji s pogrešnim glagolskim licem, ukupno 9% svih odstupanja);
4. upotreba drugog glagolskog vida – 7% (u nekoliko slučajeva i u pogrešnom licu);
5. upotreba prezentske osnove uz pogrešan nastavak – 5%.

Ostale vrste odstupanja pojavljuju se s vrlo malom učestalošću:

6. upotreba pomoćnog glagola *biti* – 3% (također u nekoliko slučajeva i u kombinaciji s pogrešnim licem);
7. upotreba infinitiva – 2%;
8. upotreba imperativa – 2%;
9. upotreba drugog glagola – 2%;
10. upotreba aorista – u svega nekoliko slučajeva.

Uvidom u tablicu 3 vidimo da, osim što se poduzorci razlikuju kvantitativno u broju odstupanja, postoje čini se i kvalitativne razlike. Od 15 definiranih kategorija odstupanja, kod nagluhih ispitanika iz redovne škole prisutna su odstupanja u tek pet kategorija (i to u apsolutnom smislu s malom učestalošću javljanja: upotreba drugog glagolskog vida (39% ukupnog broja pogrešaka), upotreba infinitivne osnove uz prezentski nastavak (27%), zamjena glagolskih lica (21%), te tek u pojedinačnim slučajevima – upotreba imperativa i upotreba prezentske osnove uz pogrešan nastavak. I kod preostalih dviju skupina ispitanika iz redovne škole zamjetan je općenito manji broj kategorija (obje skupine s po 7 kategorija odnosno vrsta odstupanja, uz one navedene za nagluhe učenike, još i upotreba infinitiva i drugog glagola), dok je raznovrsnost odstupanja kod učenika iz posebne škole znatno veća (nagluhi i gluhi po 12 kategorija, dok su ispitanici s umjetnom pužnicom uz najveći broj odstupanja pokazali i najveću raznovrsnost pogrešaka – zastupljenost svih 15 definiranih kategorija odstupanja).

Detaljnije ćemo razmotriti samo najčešće vrste odstupanja.

1. Upotreba infinitivne osnove uz prezentski nastavak *-m, -š, -, -mo, -te, -ju* najčešća je vrsta odstupanja (*infosn*, 40%) u cjelokupnom uzorku slušnooštećenih učenika.

Jednako je zastupljena u učenika redovne i posebne škole (40% svih odstupanja) te je i najčešće odstupanje u svim poduzorcima, osim kod nagluhih polaznika redovne škole, kod kojih se kao najčešće odstupanje pojavljuje upotreba drugog glagolskog vida (39% svih njihovih odstupanja), a odmah nakon

njega upotreba infinitivne osnove uz prezentski završetak (27%). U ostalim poduzorcima upotreba infinitivne osnove za tvorbu prezenta javlja se učestalošću kako slijedi: nagluhi iz posebne škole (NPŠ 49%), ispitanici s umjetnom pužnicom iz redovne škole (PRŠ 48%), gluhi iz posebne škole (GPŠ 43%), gluhi iz redovne škole (GRŠ 38%), ispitanici s umjetnom pužnicom iz posebne škole (PPŠ 33%).

Ovo je odstupanje, moguće, posljedica uopćavanja pravila (kako ih ispitanici doživljavaju) i prijenosa tih pravila iz glagolskih razreda kojima najbolje vladaju (-*Iti/-Im* i, naročito, -*Ati/-Am*).

Ja *živjem* na selu.
Iva i Duje *pisaju* zadaću.
Mi *ostajamo* kod kuće.
Vi *držate* knjigu.
Oni *krenuju* u školu.
Vi *sudjelovate* u igri lovice.

U 7% slučajeva javila se i kombinirana pogreška – uz upotrebu infinitivne osnove bila je prisutna i pogreška u glagolskom licu (*kominf*). Ove dvije pogreške zajedno čine 47% svih pogrešaka u prezentu glagola. Najčešće su se javljale kod učenika s umjetnom pužnicom iz posebne škole (12% svih pogrešaka). Ovakve kombinirane pogreške naročito ukazuju na velik stupanj nesigurnosti nekih slušooštećenih učenika u pravila tvorbe prezenta u hrvatskome jeziku.

Čovjek *držaju* posudu s povrćem.
Ti se *smijam*.

2. Zamjena glagolskih lica (*zamli*, 9%) odstupanje je u kojem su ispitanici upotrijebili ispravan oblik riječi, ali u pogrešnom licu, što ukazuje na poznavanje oblika glagola u prezentu, uz istovremenu nesigurnost u to kada bi taj oblik trebalo upotrijebiti. Iz tablice 3 vidljiva je tendencija da je udio te vrste odstupanja u ukupnom broju odstupanja tek nešto veći kod učenika redovne škole (11%) nego posebne škole (8%), te da je ono najčešće kod nagluhih učenika (21%). Često su zamjenjivani 3. lice jednine i 3. lice množine.

Ti *znaju* bojati.
Djevojčice *govori* o Luki.
Djevojčica *govore* glasno.
Oni *živi* na selu.
On *vide* mace.

3. Upotreba glagolskog pridjeva radnog (*glprid*, 7%) pojavljuje se samo u učenika iz posebne škole (tablica 3), i to češće u gluhih (14% svih njihovih

odstupanja) nego u nagluših (7%), odnosno ispitanika s umjetnom pužnicom (6%). Osim na neovladanost tvorbom prezenta, to odstupanje ukazuje i na poznavanje tvorbe glagolskog pridjeva radnog u učenika iz posebne škole, ali istovremeno i na nerazumijevanje njegove uloge u hrvatskome jeziku.

Oni *vidjeli* vrh planine.
Dječak *skakao* u more.
Vi *ostajali* na ručku.

U 2% slučajeva u ispitanika iz posebne škole pojavila se i kombinirana pogreška (*komglp*) – glagolski pridjev radni umjesto prezenta, k tome i u pogrešnom licu. Ovdje je dakle uočljiv još veći stupanj smetenosti u pogledu pravilne upotrebe glagolskog pridjeva radnog. Broj različitih kategorija odstupanja kao i učestalost kombiniranih odstupanja mogu se smatrati značajnim pokazateljima ovladanosti jezikom.

Ana i Tin *skakao*.
Ivo *sudjelovali* u školskoj predstavi.
On *ostajale* u krevetu.

4. Upotreba drugog glagolskog vida (*vid*, 7%). Ovo odstupanje (tablice 9 i 10) najčešće je u razredima *-nUti/-nEm* (*krenuti*, *krenem*, 64%) i *-Ati/-Im* (*stajati*, *stojim*, 33%), gdje su ispitanici umjesto svršenog glagola *krenuti* upotrijebili nesvršeni glagol *kretati*, odnosno umjesto nesvršenog glagola *stajati* upotrijebili svršeni oblik *stati*. Iako se u ukupnom uzorku ne pojavljuje posebno često (7%), zanimljivo je jer je ono najčešća vrsta odstupanja (tablica 3) u nagluših učenika iz redovne škole (39%), te druga po učestalosti u gluhih učenika iz redovne škole – 33% (nakon upotrebe infinitivne osnove), i općenito je češće prisutna u učenika iz redovne škole (25% svih odstupanja) nego u učenika iz posebne škole (4%). Ovladavanje tvorbom i ispravnom upotrebom glagolskog vida u hrvatskome jeziku djeci s teškim oštećenjima sluha (kao i strancima) predstavlja težak zadatak te, iako su mogućnosti generalizacije ovih rezultata vrlo ograničene zbog malog broja ispitanika u redovnoj školi (a i u posebnoj), činjenica da su ispitanici u redovnoj školi upotrijebili ispravan oblik glagola samo u drugom vidu na neki je način ujedno i pozitivan pokazatelj njihova jezičnog znanja.

Vi uvijek *skidate* mačku sa stabla (*skinuti*).
Mi *stajemo* u redu (*stajati*).
Žena *kreće* na posao (*krenuti*).
Dječak *skoči* u more (*skakati*).

5. Upotreba prezentske osnove uz pogrešan nastavak (*prezos*) u cjelokupnom je uzorku (tablica 3) sačinjavala 5% svih odstupanja, pri čemu je

ova vrsta odstupanja činila 9% svih odstupanja učenika iz redovne škole, te 4% svih odstupanja učenika posebne škole.

Oni *mislu* samo na zabavu.
 Djevojčica *živa* u kući.
 Mi *držemo* knjige u rukama.
 Iva i Duje *pišaju* zadaću.

Postavlja se pitanje postoje li pravilnosti u načinima na koji slušnooštećeni učenici griješe u tvorbi prezenta s obzirom na glagolski razred. Da bismo odgovorili na to pitanje, analizirat ćemo učestalost vrsta odstupanja koje se javljaju unutar pojedinog razreda.

Glagolskim razredom *-Ati/-Am* (tablica 4) slušnooštećeni učenici najbolje vladaju te je i broj pogrešaka mali. Odstupanja su se javljala samo kod ispitanika iz posebne škole, najviše kod učenika s umjetnom pužnicom. Od svih odstupanja u ovom razredu najčešća vrsta bila je zamjena glagolskih lica (*zamli*, 35%) te upotreba glagolskog pridjeva radnog (*glprid*, 17%). Također, 39% svih odstupanja ovdje je razvrstano u kategoriju "ostalo" (*ost*) (*imai*, *znami*, *znama*, *znamš*, *znatju*...), koja je najučestalija kod učenika s umjetnom pužnicom iz posebne škole.

Tablica 4. Vrste odstupanja u razredu *-Ati/-Am*
Table 4. Types of difficulties in group *-Ati/-Am*

	NRŠ f	GRŠ f	PRŠ f	NPŠ f	GPŠ f	PPŠ f	SUM f	SUM %
vid + gl								
zamli				3		6	9	35
infosn								
kominf								
infEm								
glprid					1	3	4	17
komglp					1		1	3
prezos								
pgbiti						1	1	3
kombiti								
infin						1	1	3
vid								
imp								
aor								
dr gla								
ost					1	9	10	39
SUM				3	3	20	26	100

Razredom *-Iti/-Im* (tablica 5) ispitanici su također relativno dobro ovladali, no nešto slabije nego razredom *-Ati/-Am*. Najčešća odstupanja ponovno su zamjena glagolskih lica (*zamli*, 37%) i glagolski pridjev radni (*glprid*, 16%) koji u kombinaciji sa zamjenom lica (*komglp*, 6%) čini 22% od svih pogrešaka u ovom razredu. Učenici redovne škole pogrešno su riješili svega nekoliko zadataka, dok su najviše pogrešaka učinili učenici s umjetnom pužnicom iz posebne škole. U kategoriju "ostalo" (*ost*) razvrstano je 11% svih odstupanja (*misliam*, *mislitju*, *govoritimo*...).

Tablica 5. Vrste odstupanja u razredu *-Iti/-Im*
Table 5. Types of difficulties in group *-Iti/-Im*

	NRŠ f	GRŠ f	PRŠ f	NPŠ f	GPŠ f	PPŠ f	SUM f	SUM %
vid + gl								
zamli	1		1	4	5	15	26	37
infosn				2	1	1	4	6
kominf								
infEm								
glprid		1	1	1	4	4	11	16
komglp				1	1	2	4	6
prezos						7	7	10
pgbiti						5	5	7
kombiti						1	1	1
infin					3	2	5	7
vid								
imp								
aor								
dr gla								
ost				1	1	6	8	11
SUM	1	1	2	9	15	43	71	100

U razredu *-jEti/-Im* (tablica 6) najčešće je odstupanje upotreba infinitivne osnove uz prezentski nastavak (*infosn*, 25%), koje u kombinaciji sa zamjenom glagolskih lica (*kominf*, 7%) čini ukupno 32% svih odstupanja u ovom razredu. Zatim slijedi zamjena glagolskih lica (*zamli*, 15%) te upotreba glagolskog pridjeva radnog (*glprid*, 12%). Ove pogreške, čini se, češće su kod učenika iz posebne škole. U kategoriju "ostalo" (*ost*) razvrstano je 22% svih odstupanja (*živjelam*, *živjam*, *življem*, *živjšemo*, *živjetimo*, *vidjiš*, *vidjelao*, *vidjeao*, *vidjetju*, *vidjei*...).

Tablica 6. Vrste odstupanja u razredu *-jEti/-Im*
Table 6. Types of difficulties in group *-jEti/-Im*

	NRŠ f	GRŠ f	PRŠ f	NPŠ f	GPŠ f	PPŠ f	SUM f	SUM %
vid + gl								
zamli	1	2	2	8	6	4	23	15
infosn			2	10	12	15	39	25
kominf					3	7	10	7
infEm								
glprid				1	15	3	19	12
komglp				1	1	2	4	3
prezos		1		2	5	5	13	9
pgbiti						8	8	5
kombiti						2	2	1
infin		1					1	0,006
vid								
imp								
aor					1	1	2	1
dr gla								
ost			2	5	11	16	34	22
SUM	1	4	6	27	54	63	155	100

U razredu *-Ati/-čEm* (tablica 7) najčešća je vrsta odstupanja upotreba infinitivne osnove uz prezentski nastavak (*infosn*, 46%), i to kod svih poduzoraka ispitanika. U kombinaciji sa zamjenom lica (*kominf*, 14%) ona čini 62% svih odstupanja u ovom razredu. U znatno manjem postotku pojavljuju se i zamjena lica (*zamli*, 8%) te upotreba glagolskog pridjeva radnog (*glprid*, 8%). U kategoriju "ostalo" (*ost*) razvrstano je 8% svih odstupanja (*skakujemo*, *skočemo*, *skačeti*, *skakatimo*, *skakčemo*, *skaktem*...).

I u razredu *-Ati/-Em* (tablica 8) upotreba infinitivne osnove za tvorbu prezenta najčešća je pogreška (49%) u svim poduzorcima ispitanika, te u kombinaciji sa zamjenom lica (*kominf*) čini 56% svih pogrešaka u ovom razredu. U kategoriju "ostalo" (*ost*) razvrstano je 10% odstupanja (*ostajatiš*, *ostatio*, *ostaji*, *ostajeo*, *ostajaši*, *smijateš*, *smijeti*, *smiš*...).

Tablica 7. Vrste odstupanja u razredu *-Ati/-čEm*
Table 7. Types of difficulties in group *-Ati/-čEm*

	NRŠ f	GRŠ f	PRŠ f	NPŠ f	GPŠ f	PPŠ f	SUM f	SUM %
vid + gl						2	2	1
zamli	3	1	1	2	4	4	15	8
infosn	2	4	4	25	27	26	88	46
kominf			1	4	5	17	27	14
infEm						7	7	4
glprid				3	9	3	15	8
komglp				1	2	1	4	2
prezos		1		3	2	1	7	4
pgbiti						2	2	1
kombiti						1	1	0,005
infin		1	1		1	4	7	4
vid		1					1	0,005
imp					1		1	0,005
aor								
dr gla								
ost		2	1	3	1	9	16	8
SUM	5	10	8	41	52	77	193	100

Tablica 8. Vrste odstupanja u razredu *-Ati/-Em*
Table 8. Types of difficulties in group *-Ati/-Em*

	NRŠ f	GRŠ f	PRŠ f	NPŠ f	GPŠ f	PPŠ f	SUM f	SUM %
vid + gl								
zamli	1	1	2	8	3	8	23	11
infosn		7	6	25	33	32	103	49
kominf			2	1	3	9	15	7
infEm								
glprid				1	7	4	12	6
komglp					2	2	4	2
prezos					1	1	2	0,009
pgbiti						5	5	2
kombiti						2	2	0,009
infin				1		3	4	2
vid				1	1		2	2
imp				1		2	3	1
aor					1	1	2	2
dr gla		4	4	5			13	6
ost		2	1		8	10	21	10
SUM	1	14	15	43	59	79	211	100

I u razredu *-Ati/-Im* (tablica 9) upotreba infinitivne osnove za tvorbu prezenta najčešće je odstupanje (*infosn*, 51%) u svim poduzorcima ispitanika. U kombinaciji sa zamjenom lica (*kominf*, 11%), na nju otpada 62% svih pogrešaka u ovom razredu. Na drugom je mjestu po učestalosti upotreba drugog glagolskog vida (*vid*, 14%), dakle upotreba svršenog umjesto nesvršenog vida glagola, koji su najčešće upotrebljavali gluhi učenici iz posebne škole. U kategoriju "ostalo" (*ost*) razvrstano je 5% odstupanja (*držauju*, *držie*, *dražam*, *držatno*, *stajač*, *stojatmo*, *stojete...*).

Tablica 9. Vrste odstupanja u razredu *-Ati/-Im*
Table 9. Types of difficulties in group *-Ati/-Im*

	NRŠ f	GRŠ f	PRŠ f	NPŠ f	GPŠ f	PPŠ f	SUM f	SUM %
vid + gl								
zamli	1	2	1	4	7	3	18	7
infosn	2	11	14	28	32	48	135	51
kominf				3	5	20	28	11
infEm						1	1	0,004
glprid					3	2	5	2
komglp					2	1	3	1
prezos	1	1	3	1		1	7	3
pgbiti						5	5	2
kombiti								
infin				2	3	2	7	3
vid		1	7	7	21	1	37	14
imp						1	1	0,004
aor				1			1	0,004
dr gla				1			1	0,004
ost		1		2	3	8	14	5
SUM	4	16	25	49	76	93	263	100

U glagolskom razredu *-nUti/-nEm* (tablica 10) najčešće su pogreške upotreba infinitivne osnove (21%) i upotreba drugog (nesvršenoga umjesto svršenoga) glagolskog vida (*vid*, 22%). Prva vrsta odstupanja javljala se češće kod učenika iz posebne škole, a druga vrsta češće kod naglušnih i gluhih učenika iz redovne škole, ali i u naglušnih učenika iz posebne škole. U kategoriju "ostalo" (*ost*) razvrstano je 12% odstupanja (*krenuta*, *krenutiš*, *krenušite*, *skinutim*, *skinjete*, *skinui*, *skinutju...*).

U razredu *-vAti/-Ujem* (tablica 11) najčešća pogreška ponovno je upotreba infinitivne osnove uz prezentski nastavak (*infosn*), i to u čak 60% slučajeva, zajedno sa zamjenom glagolskog lica u 66% slučajeva. Ona je najčešća pogreška u svim poduzorcima ispitanika, osim kod naglušnih učenika iz redovne škole koji su u ovom razredu relativno malo griješili. U kategoriju "ostalo" (*ost*) razvrstano je 12% odstupanja (*sudjeloviš*, *sudjelovataš*, *sudjevaiš*, *sudjelimo*, *očekim*, *očekivatimo*, *očekivete...*).

Tablica 10. Vrste odstupanja u razredu *-nUti/-nEm***Table 10.** Types of difficulties in group *-nUti/-nEm*

	NRŠ f	GRŠ f	PRŠ f	NPŠ f	GPŠ f	PPŠ f	SUM f	SUM %
vid + gl								
zamli			2	3	2	5	12	4
infosn		1	1	22	21	24	69	21
kominf				2		5	7	2
infEm								
glprid				12	15	7	34	10
komglp					3	3	6	2
prezos		6	7	3	7	15	38	11
pgbiti				6	6	9	21	6
kombiti						1	1	0,003
infin				1			1	0,003
vid	13	35		18		6	72	22
imp	2	2		5	7	9	25	8
aor								
dr gla				5			5	2
ost		2	2	2	17	18	41	12
SUM	15	46	12	79	78	102	332	100

Tablica 11. Vrste odstupanja u razredu *-vAti/-Ujem***Table 11.** Types of difficulties in group *-vAti/-Ujem*

	NRŠ f	GRŠ f	PRŠ f	NPŠ f	GPŠ f	PPŠ f	SUM f	SUM %
vid + gl								
zamli		2	2	2	2		8	3
infosn	5	20	13	38	59	48	183	60
kominf				4	4	11	19	6
infEm								
glprid				5	5	7	17	6
komglp				4	4		8	3
prezos								
pgbiti						6	6	2
kombiti						2	2	0,006
infin				1	1	4	6	2
vid								
imp								
aor								
dr gla					6	12	18	6
ost	1		1	1	13	21	37	12
SUM	6	22	16	55	94	111	304	100

Možemo zaključiti da su u razredima kojima su slušnooštećeni učenici najbolje ovladali (-*Ati/-Am*, -*Iti/-Im* i -*jEti/-Im*) najčešća odstupanja zamjena glagolskih lica i upotreba glagolskog pridjeva radnog, u razredu -*jEti/-Im* također i upotreba infinitivne osnove uz prezentski nastavak. U razredima kojima su slabije ovladali (svi ostali, naročito -*nUti/-nEm* i -*vAti/-Ujem*) najčešće je odstupanje upotreba infinitivne osnove uz prezentski nastavak, a u razredima -*nUti/-nEm* i -*Ati/-Im* također i upotreba drugog glagolskog vida, naročito u učenika iz redovne škole.

ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da su najčešća odstupanja slušnooštećenih učenika u tvorbi prezenta sljedeća:

1. upotreba infinitivne osnove uz prezentski završetak – 40%;
2. zamjena glagolskih lica – 9%;
3. upotreba glagolskog pridjeva radnog – 7%;
4. upotreba drugog glagolskog vida – 7%;
5. upotreba prezentske osnove uz pogrešan nastavak – 5%.

Ova odstupanja različito su zastupljena u glagolskim razredima. Upotreba infinitivne umjesto prezentske osnove najčešća je kod glagolskih razreda kojima su ispitanici slabije ovladali, dok su zamjena glagolskih lica i upotreba glagolskog pridjeva radnog najčešći u tvorbi prezenta glagolskih razreda kojima su ispitanici najbolje ovladali (-*Ati/-Am*, *Iti/-Im* i donekle -*Jeti/-Im*).

Osim kvantitativnih razlika u ovladanosti prezentom glagola s obzirom na slušni status ispitanika i vrstu škole koju pohađaju, kao što su pokazala prethodna istraživanja (Möhr i Bradarić-Jončić, 2009), čini se da postoje i kvalitativne razlike – razlike u strukturi pogrešaka. Učenici iz redovne škole generirali su značajno manji broj kategorija odstupanja (pet nagluhi, po sedam ostale dvije skupine) od učenika iz posebne škole (učenici s umjetnom pužnicom – 15 kategorija, ostale dvije skupine po 12) iz čega možemo zaključiti da što je ovladanost prezentom slabija, struktura pogrešaka je heterogenija, uz veću učestalost složenih (kombiniranih) pogrešaka i nesustavnih pogrešaka koje se mogu svrstati jedino u kategoriju "ostalo". Glagolski pridjev radni upotrijebili su samo učenici iz posebne škole, što ukazuje na nerazumijevanje njegove uloge u ovih ispitanika, dok su nagluhi i gluhi učenici redovne škole znatno češće nego ostale podskupine zamjenjivali glagolski vid, najviše u razredima -*nUti/-nEm* i -*Ati/-Im*. Odstupanja u razredu -*Ati/-Am*, iako ne u velikom broju, prisutna su samo kod učenika iz posebne škole.

Ovladavanje hrvatskim jezikom djece i mladeži s teškim oštećenjima sluha moglo bi se poboljšati sustavnijim poučavanjem jezika te uz pomoć koju bi im mogla pružiti komunikacija znakovnim jezikom.

REFERENCIJE

- Bradarić-Jončić, S., Avelini, R., Pajtak, J.** (2010). Present glagola u slušnooštećenih osnovnoškolaca. U V. Mildner i M. Liker (ur.), *Proizvodnja i percepcija govora*, 229–247. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za fonetiku, Odjel za fonetiku Hrvatskog filološkog društva.
- Jelaska, Z.** (2007). Uvodno poglavlje. U L. Cvikić (ur.), *Drugi jezik hrvatski*. Zagreb: Profil.
- Jelić, S.** (2001). *Ekspresivna jezična znanja djece oštećena sluha*. Neobjavljeni magistarski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Möhr, R., Bradarić-Jončić, S.** (2009). Ovladanost prezentom glagola u gluhih srednjoškolaca. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45, 1, 73–90.
- Paul, V. P., Quigley, P. S.** (1994). *Language and Deafness*. California: Singular Publishing Group, Inc.
- Pribanić, Lj.** (1991). Usvojenost padežnog sustava u djece s oštećenjem sluha. *Defektologija* 28, 1, 11–19.
- Pribanić, Lj.** (1994). Usvojenost glagolskih vremena kod gluhih učenika. *Zbornik sažetaka I. kongresa logopeda Hrvatske*, str. 8, Varaždin.
- Pribanić, Lj.** (1995). Jezični razvoj djece oštećena sluha (rječnik i gramatika). *Logopedija* 1–2, 49–55.
- Pribanić, Lj.** (1998). *Jezični razvoj djece oštećena sluha*. Neobjavljena doktorska disertacija. Zagreb: Fakultet za defektologiju.
- Radić, I., Bradarić-Jončić, S., Hrastinski, I.** (2006). Morphological skills in youth with cochlear implants. *Zbornik radova: 3rd Slovene Conference on Rehabilitation of Persons with Cochlear Implant*, Maribor, Slovenija, 10–11. 11. 2006.
- Radić, I., Bradarić-Jončić, S., Farago, E.** (2008). Leksičko znanje mladeži oštećena sluha. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 1.
- Rodda, M., Grove, C.** (1987). *Language, Cognition and Deafness*. Hillsdale, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Publishers.
-

Sandra Bradarić-Jončić, Renata Möhr Nemčić
Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, Zagreb
Croatia

DIFFICULTIES IN PRESENT TENSE USE IN HEARING IMPAIRED SECONDARY SCHOOL STUDENTS

SUMMARY

The aim of this research was to examine difficulties in present tense use in Croatian language in hard-of-hearing and deaf secondary school students with classical hearing aids and cochlear implants, with respect to the type and the frequency of difficulties, verb types, hearing status and type of the school. Forty one hearing impaired students participated in the investigation. The average achievement on the present tense skills tasks was around 60%. Most frequent difficulties encompass the use of infinitive stem instead of present stem, the use of past participle instead of present tense, the use of verb forms which are grammatically correct, but are wrong in number, the use of another verb aspect as well as the use of present stem with incorrect ending. The frequency of these mistakes depends on the verb type. The infinitive stem instead of present stem most frequently was used with the poorly acquired verb types, while incorrect person and the use of past participle were most frequently present in the best acquired verb types (-Ati/-Am, -Iti/-Im, -Jeti/-Im). Next to the quantitative differences with respect to the hearing status and type of the school students attended, qualitative differences were noticed as well. Students with better results in the test produced a smaller amount of mistakes categories, as well as a smaller amount of combined mistakes. Some mistake types occurred only in the sub-sample of students attending special school, while the prevalence of others was much higher in the sub-sample of students attending regular school. Croatian language skills of deaf children could be enhanced by teaching Croatian language in a more systematic way and with the support that might be offered by the use of Croatian Sign Language.

Key words: *Croatian verbs, present tense skills, hearing impairment, language skills of hearing impaired students*
